

การศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงของจีนในบริบทคติชนวิทยา เชิงนิเวศ¹

สุภินดา รัตนตั้งตระกูล *

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Researching the Wangchuan Traditional Chinese Folk Custom from an Eco-Folklore Perspective

*Supinda Rattanatangkoon **

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 25 November 2022

Revised 14 December 2022

Accepted 14 December 2022

คำสำคัญ

ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง

คติชน

คติชนวิทยาเชิงนิเวศ

ความเชื่อ

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงของจีนโดยใช้ทฤษฎี
คติชนวิทยาเชิงนิเวศในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา ความเชื่อ
และความหมายแฝงทางวัฒนธรรมของประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ผลการศึกษา
พบว่า ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงมีที่มาจากปัจจัยสามประการ ได้แก่ ปัจจัย
ด้านนิเวศวิทยาธรรมชาติ นิเวศวิทยาสังคม และนิเวศวิทยาจิตวิญญาณ
มุมมองด้านคติชนวิทยาเชิงนิเวศที่สะท้อนผ่านประเพณีส่งเรือมังกรหลวงนี้
สะท้อนให้เห็นจากการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ
และสังคม โดยมนุษย์เรียนรู้ที่จะปรับตัวตามวัฏจักรของธรรมชาติ และม
ีความยำเกรงต่อ “ชีวิต” ตระหนักรู้ว่าชีวิตของตนและธรรมชาติมีชะตากรรม
ร่วมกัน คุณค่าของการศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในบริบทคติชนวิทยา
เชิงนิเวศวิทยานี้จึงเป็นประโยชน์ในการกำหนดเงื่อนไข มาตรฐานความคิด
และพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ ทั้งยังช่วยกระตุ้นจิตสำนึกของ
มนุษย์ในการปกป้องระบบนิเวศ นับเป็นการส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนกัน

* Corresponding author

E-mail address:

supinda.r@arts.tu.ac.th

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง การศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงของจีนในบริบท
คติชนวิทยาเชิงนิเวศ

Keywords:

the Wangchuan traditional
folklore
eco-folklore
belief

Abstract

This research studies the Wangchuan tradition of China by using eco-folklore theory to analyze the ecological environment, beliefs, and cultural connotations of the Wangchuan tradition. The tradition of delivering the Wangchuan is based on three important factors: natural ecological factors; social ecology and spiritual ecology. The ecological spiritualism and significance of the Wangchuan tradition also reflects the harmonious coexistence between man and nature. People adapt to natural cycles by experiencing an awe for “life” and realizing that their lives share a common destiny with nature. The prominence of the Royal Dragon Boat tradition in ecological folklore studies has been instrumental in developing a concept of ecological civilization by boosting popular awareness of ecosystems, consciousness raising, and creating a relationship of harmonious coexistence between humans and nature.

1. บทนำ

แนวคิดคติชนวิทยาเชิงนิเวศ เป็นแนวคิดที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์ต้นกำเนิด และพัฒนาการของกิจกรรมที่กลุ่มชนสร้างขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของกลุ่มชนนั้นล้วนมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันที่ลึกซึ้งระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกันและกัน มีอาจแยกจากกันได้ ขณะเดียวกัน แนวคิดคติชนวิทยาเชิงนิเวศยังกล่าวถึงผลกระทบของกิจกรรมของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศอีกด้วย

ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และนิเวศวิทยาทางสังคม ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งอิทธิพลต่อคติชน การสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสมดุลความสัมพันธ์ที่กลมกลืนระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ

ในพื้นที่ชายฝั่งทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน (福建省) ที่ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน ผู้คนส่วนใหญ่พึ่งพิงทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเพื่อตั้งถิ่นฐานและยังชีพ พวกเขาเสี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญหน้ากับภัยพิบัติทางทะเล มีคติชาวบ้านที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่า หากทำ “ความดี” ก็จะได้รับพรและการคุ้มครองจากเทพเจ้าให้อยู่รอดปลอดภัย ด้วยเหตุนี้ ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง (送王船) ที่ผู้คนในท้องถิ่นนับว่าเป็นการแสดงออกถึง “ความดี” อย่างหนึ่งจึงแพร่หลายและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นในพื้นที่ดังกล่าว ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง มีรากฐานมาจากชุมชนริมทะเล เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของชาวฮกเกี้ยนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน โดยในงานประเพณี ผู้คนจะขอพรจากเทพเจ้าองค์เอี้ยะ (王爷) เพื่อให้พวกเขาอยู่รอดปลอดภัยจากคลื่นลม และภัยพิบัติทางทะเล รวมถึงโรคระบาดตามฤดูกาลต่าง ๆ ในปี 2019 ประเทศจีนและมาเลเซียร่วมกันขอขึ้นทะเบียนต่อองค์การยูเนสโก ให้ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน ได้รับการบันทึกในรายการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ระดับมวลมนุษยชาติ (人类非物质文化遗产名录) ผลการขอขึ้นทะเบียนได้รับการรับรองเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2020 (UNESCO, 2020)

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงมีรากฐานมาจากวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน เป็นประเพณีที่สะท้อนความเชื่อ จิตวิญญาณ และอุดมการณ์ของผู้คนในพื้นที่ ผู้วิจัยเชื่อว่า ความเชื่อและการแสดงออกในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมในงานประเพณีนี้ ไม่เพียงแต่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนมุมมองเชิงนิเวศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจที่มาของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงว่ามีที่มาอย่างไร ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงแฝงไว้ซึ่งแนวคิด และรูปแบบความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ และวิถีชีวิตของผู้คนไว้อย่างชัดเจน หัวใจของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ การนำบริบทคติชนเชิงนิเวศวิทยามาเป็นหลักในการศึกษาความตระหนักรู้เรื่องนิเวศวิทยาของกลุ่มชน

โดยศึกษาผ่านประเพณีส่งเรือมังกรหลวงของจีน ซึ่งยังไม่มีการวิจัย หรือบทความจากนักวิชาการจีนที่ศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงด้วยบริบทคติชนวิทยาเชิงนิเวศน์ ในขณะที่ประเทศไทยก็ยังไม่มีการศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงของจีนมาก่อน ผู้วิจัยมุ่งหวังที่จะเรียนรู้แนวคิดเชิงนิเวศที่แฝงในประเพณีพื้นบ้าน เพราะการศึกษาและทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของคติชนด้วยบริบทเชิงนิเวศจะนำมาสู่แนวทางการปรับสร้างสมดุล การรับรู้ และความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม เป็นประโยชน์ต่อการปกป้องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การสร้างอารยธรรมเชิงนิเวศที่ยั่งยืน การศึกษาคติชนด้วยมุมมองเชิงนิเวศวิทยาจึงเป็นเรื่องใหม่ที่ควรค่าแก่การศึกษายิ่ง

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงของจีนโดยใช้ทฤษฎีคติชนวิทยาเชิงนิเวศในการวิเคราะห์ เพื่อวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงนิเวศที่ส่งผลให้เกิดประเพณีส่งเรือมังกรหลวง
- 2) เพื่อสำรวจลักษณะเฉพาะของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศที่สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณเชิงนิเวศที่แฝงในประเพณี
- 3) เพื่ออธิบายคุณค่าปัจจุบันของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในบริบทนิเวศวิทยา

1.3 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในบริบทคติชนวิทยาเชิงนิเวศ มีขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

- 1) ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ประเพณีพื้นบ้านในพื้นที่ชายฝั่งทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน ประเทศจีน
- 2) สภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาของชาวฮกเกี้ยนในพื้นที่ชายฝั่งทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน ประเทศจีน
- 3) วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวฮกเกี้ยนที่แฝงในประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ประเพณีพื้นบ้านในพื้นที่ชายฝั่งทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน ประเทศจีน

1.4 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงของชาวฮกเกี้ยน สะท้อนความเป็นท้องถิ่น วิถีชีวิต และกลิ่นไอของชุมชนชาวฮกเกี้ยนที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของมณฑลได้อย่างน่าสนใจ การที่ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ส่งผลให้ประเพณีนี้ถูกจัดประเพณีและกลายเป็นเป้าหมายในการศึกษาตีความของนักวิชาการจีน อย่างไรก็ตาม การศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวงยังอยู่ในสาขาการวิจัยที่ค่อนข้างใหม่ จนถึงขณะนี้ มีจำนวนเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้องไม่มากนัก จากฐานข้อมูล CNKI (中国知网) และวันฟ่งดาต้า (万方数据) พบบทความ

ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 29 บทความ² บทความเหล่านี้ศึกษาประเพณีแข่งเรือมังกรหลวงในบริบทของศาสนา ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และสังคมวิทยา ในขณะที่ประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณีแข่งเรือมังกรหลวงของจีนมาก่อน ดังจะนำมาทบทวนถัดไปนี้

บทความจากบริบทด้านศาสนา จูเฟิง (朱鹏) ศึกษา เรื่อง “พิธีแข่งเรือมังกรหลวงในบริบทมานุษยวิทยาศาสนา” บทความนี้ศึกษาพิธีแข่งเรือมังกรหลวง โดยเริ่มจากนิยามความหมายของพิธีต่อด้วยที่มา และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ บทความฉบับนี้ยังมีการกล่าวถึงประเพณีแข่งเรือหลวง (龙珠殿) ประเพณีที่นิยมจัดขึ้นในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลเซียเหมิน (厦门) อย่างไรก็ตาม บทความนี้ไม่มีคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทกวีมานุษยวิทยาทางศาสนา ส่งผลให้ไม่มีการอภิปรายเนื้อหาของพิธีแข่งเรือมังกรหลวงจากมุมมองของมานุษยวิทยาศาสนา (Zhu Peng, 2021, pp. 60-64) ยังมี เลี้ยวต้าเคอ (廖大珂) เขียนบทความ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีแข่งเรือมังกรหลวงของเมืองเซียเหมิน” ผู้เขียนศึกษาที่มาของประเพณีแข่งเรือมังกรหลวง การประกอบพิธีกรรม ลักษณะเด่นของพิธีกรรม และสถานะของพิธีกรรมในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ บทความเริ่มด้วยการอภิปรายที่มาของความเชื่อในประเพณีว่ามีต้นกำเนิดมาจากความเชื่อเรื่องพญานาคหรือหลงหวัง (龙王) เจิ้งเจิงกง (郑成功) และบุคคลสำคัญในตำนานจำนวนหนึ่งที่ได้รับการยกย่องศรัทธาในฐานะเทพเจ้า ทำให้ระบบความเชื่อเรื่องเทพเจ้านั้นมีความหลากหลายไม่เจาะจงไปที่เทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องจึงไม่มีรูปแบบตายตัว จากนั้นจึงวิเคราะห์พิธีกรรมที่จัดขึ้นในงานประเพณี ได้แก่ การปล่อยเรือมังกรออกสู่ทะเลแล้วให้เรือลอยไปตามลม (游地河) และพิธีเผาเรือมังกรที่จัดขึ้นบนชายหาดริมทะเล (游天河) พร้อมกันนั้นยังได้อธิบายลักษณะเฉพาะของประเพณีไว้สามประการ ได้แก่ คติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าแห่งท้องทะเล การสร้างเรือมังกรหลวงจำลองด้วยกระดาษเพื่อใช้ในการประกอบพิธี และความเชื่อเรื่องแม่น้ำนางเรือ เจ้าแม่ทับทิมหรือมาจู่ (妈祖) ในประเพณีแข่งเรือมังกรหลวง ตอนท้ายของบทความนี้ ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า สถานะของพิธีแข่งเรือมังกรหลวงมีพัฒนาการมาจากกิจวัตรของนักเดินเรือที่ขอพรให้การเดินเรือออกทะเลนั้นราบรื่นปลอดภัย และสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่กลุ่มชนยึดถือปฏิบัติในที่สุด บทความนี้มีการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบ และลักษณะของพิธีกรรม แต่การอภิปรายเกี่ยวกับที่มาของประเพณียังขาดการสนับสนุนด้านวรรณกรรมที่หนักแน่น และน่าเชื่อถือ (Liao Dake, 2011, pp. 239-245)

บทความจากบริบทด้านประวัติศาสตร์ เจียงโส่วเจิง (姜守诚) เขียนบทความ เรื่อง “ประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมประเพณีแข่งเรือมังกรหลวง ในพื้นที่เขตอู่หลิง มณฑลฮกเกี้ยน และได้หวนในสมัยราชวงศ์หมิง” บทความนี้ ผู้เขียนใช้ตำราชุดแรกของจีนที่ศึกษาเกี่ยวกับเรือมังกร ชื่อ “การแข่งขันเรือมังกร ณ เขตอู่หลิง” เป็นตำราที่เขียนในสมัยราชวงศ์หมิง โดย หยางชื้อชัง (杨嗣昌) ในตำราเล่มนี้ได้บันทึกขั้นตอน และข้อห้ามในการแข่งเรือมังกรในเทศกาลตวนอู่ (端午节)

² สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2565

(Yang & Liang, 2005, pp. 1468-1479) เจียงโส่วเจิงใช้ข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในพื้นที่มณฑลฮกเกี้ยนและไต้หวันที่ยังคงอนุรักษ์กิจกรรมการแข่งขันเรือมังกรไว้ตั้งแต่ช่วงราชวงศ์หมิงและชิงเป็นต้นมา ในตอนท้ายของบทความ เจียงโส่วเจิงระบุว่า เจตนาดั้งเดิมของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในสมัยโบราณนั้น จัดขึ้นเพื่อขอพรให้รอดพ้นจากโรคระบาด ซึ่งถือเป็นหนึ่งในเจตนาที่ตรงกันกับประเพณีส่งเรือมังกรหลวงที่ได้รับความนิยมในมณฑลฮกเกี้ยนและไต้หวัน คุณค่าที่ได้รับจากการทบทวนบทความนี้คือ บทความนี้ใช้บริบทจากสาขาวิชาต่าง ๆ ทั้งปรัชญา ประวัติศาสตร์ และคติชนวิทยา เป็นการศึกษาที่ผสมผสานข้อมูลทั้งจากเอกสารโบราณและข้อมูลจากการลงภาคสนาม แล้วนำข้อมูลที่ได้มาจัดเรียงอย่างเป็นระบบตามช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ เป็นวิธีการศึกษาที่ดียิ่ง จากนั้นสรุปประเด็นสำคัญไว้ว่า ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงที่มีมายาวนาน แท้จริงแล้วคือ รูปแบบการแสดงออกที่ต่างกันของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่เพื่อให้รอดพ้นจากโรคระบาด อาจกล่าวได้ว่า จนถึงปัจจุบัน บทความนี้เป็นบทความวิจัยเชิงลึกที่ครอบคลุมและละเอียดที่สุดเกี่ยวกับประเพณีการส่งเรือมังกรหลวง (Jiang Shoucheng, 2011, pp. 75-87) ยังมีหลี่อู่คุน (李玉昆) เจ้าของบทความ “การตีความเอกสารเรือมังกรหลวง ‘จินซิงซุน’ แห่งคลองผู้เหม่ย เมืองเจียวโจว” บทความนี้ตีความจดหมายเหตุที่บ้านที่กักข้อมูลป้าย และทะเบียนเรือ รวมถึงประกาศกฎเกณฑ์ ระเบียบของทางการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรือมังกรหลวงซึ่งเผยแพร่มาตั้งแต่โบราณ ‘จินซิงซุน’ ในสมัยราชวงศ์ชิง เป็นบทความที่รวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีค่าไว้ (Li Yukun, 2021, pp. 34-40)

บทความจากบริบทด้านมานุษยวิทยา กัวเสี่ยวซง (郭学松) เจินชั่งเยว่ (陈上越) และอู๋จู่ฮุย (吴祖会) เขียนบทความ เรื่อง “การวิจัยความเคลื่อนไหวในพิธีกรรมของสังคมในชนบท” เป็นการวิจัยที่ศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม ใช้ทฤษฎีพิธีกรรมของวิกเตอร์ เทอเนอร์ (Victor Turner) เป็นเข็มทิศในการวิเคราะห์ท่าทางการเคลื่อนไหวที่สื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของของผู้ร่วมพิธีกรรม เพื่อศึกษาทำความเข้าใจองค์ประกอบทางสังคมที่สืบทอดมาจากประเพณีส่งเรือมังกรหลวง โดยผู้เขียนอธิบายไว้ว่า ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของร่างกายมีมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ท่าทางของมนุษย์ที่เกิดขึ้นระหว่างร่วมพิธีในมุมมองทางศาสนานั้น ถือเป็นหนึ่งในกระบวนการสื่อความหมายของมนุษย์เชิงสัญลักษณ์ผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อสะท้อนความต้องการทางจิตวิญญาณ การแสดงความรู้สึกผ่านการเคลื่อนไหวร่างกายส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ทั้งคุณภาพชีวิตครอบครัว และคุณภาพของกำลังแรงงานในชนบท บทความนี้นับได้ว่าเป็นการใช้มุมมองใหม่ในการศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวง (Guo Xuesong et al., 2016, pp. 22-28)

บทความจากบริบทด้านสังคมวิทยา สวีซิงหง (徐庆红) นำเสนอบทความ เรื่อง “ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ของสังคมจากประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในพื้นที่หมู่บ้านซินอัน เขตไห่ซาง เมืองเซี่ยเหมิน” บทความอธิบายว่า “พิธีส่งเรือมังกรหลวงนับเป็นสื่อกลาง

ในการบันทึกความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ส่งผลต่อรูปแบบชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกฎเกณฑ์ หรือพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน ประเพณีนี้เสมือนความทรงจำของชุมชน ที่มีเคยจางหาย การจัดพิธีอย่างต่อเนื่องเมื่อถึงช่วงเวลา เป็นการเสริมสร้างความทรงจำของชุมชนให้ชัดเจนแม่นยำ” บทความนี้วิเคราะห์หน้าที่ทางสังคม และความหมายของประเพณี เป็นงานวิจัยที่มีคุณค่าสามารถนำมาใช้อ้างอิงในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ (Xu Qinghong, 2006, pp. 93-97)

ในประเทศไทย แม้ว่าจะไม่มีงานที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ม้งกรหลวง แต่มีบทความในสาขาคติชนวิทยาที่ศึกษาการนำบริบทเชิงนิเวศมาใช้ในการศึกษาคติชน ธัญญา สังขพันธานนท์ และ ลาวัญย์ สังขพันธานนท์ (2561, pp. 5-30) นำเสนอบทความ เรื่อง “คติชนสีเขียว: การศึกษาคติชนวิทยาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ” บทความนี้ นำเสนอการใช้ความรู้ด้านนิเวศวิทยามาศึกษาข้อมูลทางคติชน เพราะไม่ว่าจะเป็นตำนาน นิทานพื้นบ้าน ประเพณี ผลผลิตทางวัฒนธรรม เหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติทั้งสิ้น การใช้มุมมองด้านนิเวศวิทยามาศึกษาข้อมูลด้านคติชนนับเป็นการเพิ่มมุมมองการศึกษาวิจัยคติชนให้มีความหลากหลายขึ้นกว่าเดิม

ดังที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่าประเพณีสงกรานต์ม้งกรหลวง เป็นระบบวัฒนธรรมประเพณีที่มีความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ การก่อตัว และพัฒนาการของความเชื่อนี้ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบนิเวศทางธรรมชาติ จากมุมมองของคติชนวิทยาเชิงนิเวศ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพิธีสงกรานต์ม้งกรหลวง สะท้อนให้เห็นบางแง่มุมของการผลิต วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวฮกเกี้ยนอย่างเข้มข้น แม้ว่านักวิชาการจะมีมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีสงกรานต์ม้งกรหลวง แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชาวฮกเกี้ยนกับระบบนิเวศที่แฝงในประเพณีสงกรานต์ม้งกรหลวงโดยใช้มุมมองคติชนวิทยาเชิงนิเวศในการศึกษา มาก่อน ผู้เขียนจึงเห็นช่องว่าง อันนำมาสู่การศึกษาวิจัยครั้งนี้ บทความนี้นอกจากจะได้ขยายบริบทการศึกษาในมุมมองที่ยังไม่มีการศึกษามาก่อนแล้ว ยังถือเป็นการนำร่องการศึกษาประเพณีสงกรานต์ม้งกรหลวงโดยใช้ทฤษฎีคติชนวิทยาเชิงนิเวศอีกด้วย

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยรวบรวม และศึกษาบทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสงกรานต์ม้งกรหลวง โดยใช้บริบทด้านคติชนวิทยาเชิงนิเวศซึ่งเป็นทฤษฎีที่เหมาะสมระหว่างมานุษยวิทยาและวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมในการวิเคราะห์จากการอ่านอย่างละเอียด เพื่อเพิ่มเติมและขยายองค์ความรู้จากผลการวิจัยที่มีอยู่เดิมในอดีตด้วยมุมมองเชิงนิเวศวิทยาที่มีความสดใหม่

2. แนวคิดคตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศกับประเพณีสิ่งเรียมังกรหลวง

2.1 แนวคิดคตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศ

แนวคิดคตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศได้รับการเสนอครั้งแรกโดยนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านนิทานพื้นบ้านชาวญี่ปุ่น นามว่า คานอิชิ โนะโมโตะ (Kan'ichi Nomoto) ในหนังสือของเขาที่ชื่อว่า “คตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศ” ได้อธิบายแนวคิดคตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศไว้ว่า คือ “การวิเคราะห์ตำนานที่สืบทอดแบบมุขปาฐะ และการตีความนิทานพื้นบ้าน จักต้องเริ่มจากการเข้าถึงองค์ประกอบทางธรรมชาติที่แวดล้อมเรื่องราวนั้น ๆ อันเป็นรากฐานของการมีอยู่และเกิดขึ้นของสรรพสิ่งเพื่อนำมาสู่การทำความเข้าใจแนวคิดของคนในพื้นที่ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” (Kan'ichi Nomoto, 1987, p. 17) กล่าวสรุปสั้น ๆ ได้ว่า คตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศใช้มุมมองด้านนิเวศมาค้นหาแนวคิดเชิงนิเวศที่แฝงอยู่ในคตินิเวศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่า ตำนาน นิทานพื้นบ้าน ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนกิจกรรมของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่นั้น เจียงฟาน (江帆) นักวิชาการชาวจีนยังได้นิยามคตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศในหนังสือ “แนวคิดคตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศ” ของเขาไว้ว่า “คตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศถือเป็นสหวิทยาการแขนงใหม่ที่มีความคาบเกี่ยวกันของวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม และสังคมศาสตร์ มุมมองเชิงนิเวศ เป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในศาสตร์วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยาถูกนำมาใช้เป็นทฤษฎีและหลักการบางประการเพื่อตรวจสอบและศึกษาวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน ขณะที่มุมมองของคตินิเวศวิทยา จะทำหน้าที่ตรวจสอบอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีของมนุษย์ เป็นการสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม กิจกรรมของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์” (Jiang Fan, 2003, pp. 16-17) สภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา หมายรวม “นิเวศวิทยาธรรมชาติ นิเวศวิทยาจิตวิญญาณ (นิเวศวิทยาแห่งความเชื่อ) และนิเวศวิทยาสังคม” เข้าไว้ด้วยกัน (Niu Qingyan, 2010, p. 77)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า คตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับคตินิเวศที่ส่งเสริม พึ่งพากัน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีคิด คตินิเวศต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และดำรงอยู่เพราะมีปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาเป็นตัวกระตุ้น ในทางกลับกันขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ก็สามารถส่งผลกระทบเชิงบวก หรือเชิงลบต่อสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าวิถีทางนิเวศวิทยาที่ทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากอิทธิพลเชิงลบของกลุ่มชนที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางนิเวศ

เห็นได้ว่า คตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่มีมิติหลากหลาย ไม่เพียงแต่เป็นอิทธิพลด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้น พัฒนาการ และดำรงอยู่ของกิจกรรมมนุษย์หรือคตินิเวศเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงนิเวศวิทยาจิตวิญญาณ และนิเวศวิทยาสังคมที่ส่งผลต่อกิจกรรมของมนุษย์ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ เพื่อเสริมสร้างอิทธิพลด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกให้กับผู้คน การศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมพื้นบ้านของมนุษย์จากมุมมองของคตินิเวศวิทยาเชิงนิเวศนี้

ก็เพื่อที่จะได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การสำรวจกิจกรรมของมนุษย์เป็นประโยชน์ในการจัดการความสัมพันธ์ของมนุษย์กับระบบนิเวศในท้องถิ่นให้มีความสอดคล้องสมดุลกับวิถีจักรวรรดิ

2.2 ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง

ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง เป็นประเพณีที่มีพัฒนาการมาจากธรรมเนียมของนักเดินเรือสมัยโบราณ พวกเขานิยมปล่อยเรือเล็กในแม่น้ำ และทะเลด้วยความเชื่อที่ว่าจะสามารถทำให้ตนเองรอดพ้นจากภัยพิบัติทางน้ำได้ ธรรมเนียมการปล่อยเรือเล็กนี้แพร่หลายบริเวณตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน ปรากฏครั้งแรกในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ ราวปี ค.ศ. 1123 (Cai Yayue, 2013, p. 12)

นักเขียนพู่กันจีนในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ นามว่า สีว์จิง (徐兢) เขียนใน “ภาพประกอบรายงานภารกิจทางการทูตเยือนโครยอในยุคเซวียนเหอ” ว่า “ได้นำท่อนซุงมาแกะสลักเป็นเรือภายในเรือบรรทุกพระไตรปิฎก อาหารแห้ง และสมุดที่จัดบันทึกรายชื่อสกุลคนจำนวนมาก จากนั้นปล่อยลงสู่ทะเล เป็นพิธีกรรมเพื่อขจัดปัดเป่าความชั่วร้ายและภัยพิบัติ” (Xu Jing, 1937, p. 119) พิธีปล่อยเรือออกสู่ทะเลในบันทึกภาพประกอบของ สีว์จิง นับเป็นหลักฐานหนึ่งที่บอกให้เราถึงที่มาของประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ต่อมาในสมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1573-1620) ในตำราการสำรวจมหาสมุทรตะวันออก และตะวันตกของ จังเซี่ย (张燮) ได้บันทึกไว้ว่า “มีพระพุทธรูปหินอยู่บนยอดเขาหลังซานในทะเลเวียดนาม เรือที่ผ่านที่นี่จะบูชาพระพุทธรูปหินทองคำมั่งคั่ง ปล่อยโคม ปล่อยเรือหลากสี เพื่อบรรเทาภัยพิบัติ” (Zhang Xie, 1610, p. 216) เป็นพิธีที่ทำขึ้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติ ต่อมาธรรมเนียมการปล่อยเรือเล็กได้ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะในสมัยราชวงศ์หมิง ทำให้พิธีกรรมที่เดิมทีเป็นเพียงการปล่อยเรือลงสู่ทะเล มีการเพิ่มกิจกรรมการรำรำ การแสดงงิ้วฮกเกี้ยน หรืองิ้วไต้หวน (歌仔戏) ระหว่างประกอบพิธี กลายเป็นประเพณีที่สร้างความสนุกสนานให้กับผู้คนในท้องถิ่น

ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของชาวฮกเกี้ยน ทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศถือเป็นหัวใจหลักของขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ คนท้องถิ่นนิยมเรียกประเพณีส่งเรือมังกรหลวงด้วยวลีที่ว่า “ประกอบความดี” (做好事) วลีนี้เป็นคำเรียกของชาวบ้านที่หมายความว่าประเพณีส่งเรือมังกรหลวง บ้างเรียก พิธีเผาเรือมังกรหลวง หรือพิธีบูชาเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ เอกลักษณ์ของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงจึงดำรงอยู่ด้วยสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาเป็นสำคัญ

“อ๋องเอี้ยะ” เป็นการออกเสียงในภาษาจีนฮกเกี้ยน “หวังเยี่ย” เป็นการออกเสียงในสำเนียงภาษาจีนกลาง “อ๋องเอี้ยะ” หรือ “หวังเยี่ย” คือ ชื่อเรียกเทพเจ้าจีนที่ไม่เฉพาะเจาะจงว่าหมายถึงเทพเจ้าองค์ใด “อ๋องเอี้ยะ” เป็นชื่อเรียกรวมๆ ของเทพเจ้าที่ได้รับบัญชาจากเง็กเซียนฮ่องเต้ (玉皇上帝) ให้มาตรวจตราดูแลโลกมนุษย์ เป็นเทพที่ตอบแทนความดีของมนุษย์ด้วยการช่วย

บรรเทาภัยพิบัติให้ ในทางกลับกันกับบันดาลให้เกิดภัยพิบัติได้เมื่อต้องการลงโทษ ยังมีบทบาทในการควบคุมวัฏจักรของโลกด้วย (Cai Yayue, 2013, p. 58) “อ๋องเอี้ยะ” เป็นตำแหน่งกิตติมศักดิ์สำหรับผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์จีนในสมัยโบราณ แต่ในความเข้าใจของชาวบ้านทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน “อ๋องเอี้ยะ” เป็นตำแหน่งกิตติมศักดิ์สำหรับผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือ รักษาความยุติธรรม และปกป้องประชาชน เพื่อเป็นการระลึกถึง และแสดงออกถึงความกตัญญูต่อเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ ผู้คนจึงจัดประเพณีส่งเรือมังกรหลวงขึ้นเพื่อสร้างธรรมเนียมปฏิบัติในพื้นที่เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อที่มีต่อเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ เทพเจ้าอ๋องเอี้ยะทำหน้าที่ตรวจตราชุมชน ปกป้องมนุษย์จากโรคระบาด และภัยพิบัติทางธรรมชาติ และดูแลวิญญาณของผู้เสียชีวิตในทะเล ชาวฮกเกี้ยนเรียกวินญาณของผู้ที่เสียชีวิตในท้องทะเลว่า “เพื่อนสนิท” (好兄弟) ชาวฮกเกี้ยนเชื่อว่าวิญญาณ “เพื่อนสนิท” เร่ร่อนไม่มีที่ไป ด้วยเหตุนี้ ชาวฮกเกี้ยนจึงจัดพิธีส่งเรือมังกรหลวงขึ้นเป็นประจำทุกปี หรือทุก 3-4 ปี เพื่อเชิญนายพลอ๋องเอี้ยะที่ได้รับการยกย่องบูชาในฐานะเทพเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ เข้าตรวจตราชุมชน พร้อมรวบรวมวิญญาณเร่ร่อน หรือ “เพื่อนสนิท” ให้มาตามขบวนเสด็จของเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะกลับสวรรค์เมื่อเสร็จพิธี หมู่บ้านจะได้ปลอดภัยจากดวงวิญญาณ และมีแต่ความสงบสุข

ลำดับพิธีส่งเรือมังกรหลวงตามประเพณีปฏิบัติของชาวฮกเกี้ยนที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน แบ่งออกเป็น 8 ขั้นตอน (Peng Weibin, 2016, pp. 29-30)

- 1) เลือกผู้นำพิธี (主会) และผู้ดำเนินพิธี (理事) ด้วยวิธีการโยนไม้ประกอบคู่ (掷筊)
- 2) ชักโคมชั้นสูงสุดเสา (竖灯高) พิธีชักโคมชั้นสูงสุดเสาเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นงานประเพณีส่งเรือมังกรหลวงอย่างเป็นทางการ และยังเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการเชิญดวงวิญญาณเร่ร่อน หรือ “เพื่อนสนิท” ให้มารวมตัวเพื่อรอขึ้นขบวนเรือเสด็จของเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ
- 3) สร้างเรือมังกรหลวง (造王船) เรือมังกรหลวง (ภาพที่ 1) เป็นพาหนะที่ประทับของเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ เป็นสัญลักษณ์ที่มงคลที่สุดในพิธี People's Daily Online (2020) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างเรือมังกรหลวงไว้ว่า “นิยมใช้ท่อนซุงมาแกะสลักให้เป็นเรือมังกรหลวงแล้ว ตกแต่งให้สวยงาม ลักษณะของรูปทรงบริเวณหัวเรือจะแหลม ขณะที่ท้ายเรือนั้นจะกว้าง บริเวณปลายหัวและหางเรือแหงนเข้ดขึ้นสู่ท้องฟ้า ท้องเรือใช้สีแดง หรือสีเหลืองเป็นหลัก มีการวาดลวดลายมังกร และสิงโตที่มีสีสันทองลงไปด้วย โครงร่างมาตรฐานของภาพวาดที่ปรากฏบนเรือมังกรหลวงมักจะเป็นรูปสิงโตที่หัวเรือ มังกรที่ท้ายเรือ กาบเรือทั้งสองข้างนิยมวาดลวดลายนักชกจีนทั้ง 12 หรือภาพผลไม้มงคลทั้งแปด³ (水果八宝)” (ย่อหน้าที่ 5) กล่าวได้ว่า การสร้าง “เรือมังกรหลวง” เป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมพิธี หลังจากเตรียมเรือเสร็จแล้ว นำเงิน ข้าวสาร หัวหมู ไก่ต้ม และเครื่องสังเวยอื่นๆ วางลงในเรือ

³ ผลไม้มงคลทั้งแปด ได้แก่ ท้อ ทับทิม ส้มมือ ส้ม ถั่วลิสง เม็ดบัว ลูกแพร์ สับปะรด

ภาพที่ 1

เรือมังกรหลวง

ที่มา: <http://www.fj.chinanews.com.cn/news/2021/2021-07-13/487270.html> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2565)

4) อัญเชิญเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะลงจากสวรรค์เพื่อเข้าตรวจตราชุมชน (代天巡狩王爷) ผู้นำพิธี อริษฐานต่อเทพเจ้าบนสวรรค์ให้คุ้มครองพิธีทั้งหมดให้ราบรื่น จากนั้นในนามตัวแทนของผู้ร่วมพิธีทำการอัญเชิญเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะก่อนแล้วจึงค่อยเชิญวิญญาณของผู้ที่เสียชีวิตในท้องทะเลมาร่วมในพิธี

5) บูชา กราบไหว้ขอพรจากเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ (祀王) ให้คุ้มครองชีวิตของผู้คนให้พ้นจากโรคภัย และภัยอันตรายต่าง ๆ ของไหว้ที่ใช้ในพิธีแบ่งออกเป็นสองประเภท ประเภทแรกเป็นอาหารปรุงสุกสำหรับใช้บูชาเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ อีกประเภทหนึ่ง คือ อาหารดิบ ใช้สำหรับสังเวยแก่ดวงวิญญาณ

6) แห่ขบวนเรือมังกรหลวงที่ประทับเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะรอบพื้นที่ (巡境) พร้อมเชิญวิญญาณ “เพื่อนสนิท” มาตามขบวนเรือมังกรหลวงที่เทพเจ้าอ๋องเอี้ยะประทับอยู่ มีการแสดงการเชิดสิงโต และการเชิดมังกรประกอบพิธีแห่

7) เชิญดวงวิญญาณ (普度) “เพื่อนสนิท” ขึ้นเรือมังกรหลวงแล้วจึงปล่อยเรือมังกรหลวงลงสู่ทะเล หลังจากเสร็จสิ้นขั้นตอนเชิญดวงวิญญาณ “เพื่อนสนิท” ขึ้นเรือ ผู้เข้าร่วมพิธีจะนำของไหว้ที่นำมาสักการะเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะซึ่งปรุงสุกแล้วไปรับประทาน ส่วนอาหารดิบจะถูกนำไปเช่นดวงวิญญาณของผู้ตายในท้องทะเลก่อนจะนำกลับที่อยู่อาศัยไปประกอบอาหาร

8) เผาเรือมังกรหลวง (化吉) เพื่อส่งเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ และ “เพื่อนสนิท” สู่วสวรรค์ เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรม

การปลดปล่อย “เพื่อนสนิท” ในพิธีส่งเรือมังกรหลวง เพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ที่เสียชีวิตในท้องทะเลหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมาน สะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อเรื่องความตายของชาวฮกเกี้ยนว่า การได้ปลดปล่อย “เพื่อนสนิท” สู่นแดนสวรรค์ เป็นการประกอบกรรมดีอย่างหนึ่งซึ่งชาวฮกเกี้ยนเชื่อว่าจะได้รับพรจากเทพเจ้าองค์เอี้ยะเป็นการตอบแทน

มนุษย์เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ก็เพื่อดำรงชีวิตให้อยู่รอดแถมเช่นเดียวกับชาวฮกเกี้ยนในตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน พวกเขาพิธีกรรมท้องถิ่นที่สะท้อนถึงการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม พวกเขาปฏิบัติ และสืบทอดจนกลายเป็นประเพณี จากมุมมองเชิงนิเวศวิทยาสามารถอธิบายได้ว่า การก่อตัว และพัฒนาการของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงเป็นความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันของระบบนิเวศ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และสังคมพัฒนาก่อตัวเป็นกลายเป็นวิถีปฏิบัติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น วิถีรูปแบบใดได้รับการยอมรับหรือพึงใจคนหมู่มาก รูปแบบ หรือวิธีนั้น ก็จักค่อย ๆ พัฒนาก่อตัวกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมในที่สุด

3. ที่มาของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในบริบทคติชนวิทยาเชิงนิเวศ

3.1 ปัจจัยด้านนิเวศวิทยาธรรมชาติ

กลุ่มชนในแต่ละพื้นที่บนโลกต่างมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง วัฒนธรรมเหล่านั้นเป็นผลผลิตที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาของพวกเขา วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงมีอัตลักษณ์ตามลักษณะของถิ่นที่อยู่อาศัย มณฑลฮกเกี้ยนเป็นมณฑลที่อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของจีน มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ชาวฮกเกี้ยนจึงมีความเชี่ยวชาญด้านการเดินเรือและการทำประมง กล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของชาวฮกเกี้ยนมีทะเลเป็นศูนย์กลาง ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงถือเป็นหนึ่งในผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เกิดจากอิทธิพลของท้องทะเล ดังนั้น ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงจึงเป็นประเพณีพื้นบ้านที่โดดเด่นด้วยระบบนิเวศทางทะเลมาแต่แรกเริ่ม

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวฮกเกี้ยน พบว่า ชาวฮกเกี้ยนมีประวัติศาสตร์ที่ใกล้ชิดกับการทำประมงและการเดินเรือมาอย่างยาวนาน “ในช่วงปลายสมัยจั้นกั๋ว รัฐเยว่ (越国) ถูกรัฐฉู่ (楚国) โจมตี กลุ่มชาติพันธุ์แขนงหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์เยว่ได้เดินทางโดยเรือเข้าสู่มณฑลฮกเกี้ยน ต่อมาในสมัยราชวงศ์ฮั่น มีการขยายอำนาจการปกครองส่วนภูมิภาคทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน นับรวมได้ 8 ภูมิภาค มีการส่งเสริมพัฒนาการขนส่งทางทะเลระหว่างมณฑลฮกเกี้ยนและมณฑลใกล้เคียง ได้แก่ มณฑลกวางตุ้ง (广东省) และมณฑลเจ้อเจียง (浙江省) เรือโดยสารของคณะทูตและพระสงฆ์จากต่างประเทศและภูมิภาคต่าง ๆ เช่น เวียดนาม กัมพูชา และอินเดียที่แล่นผ่านมณฑลฮกเกี้ยนต่างมีการจอดเทียบเรือที่ทำเรือต่าง ๆ เช่น ทำเรือ

เมืองฝูโจว (福州港) จนถึงสมัยราชวงศ์ถัง เส้นทางเดินเรือจากมณฑลฮกเกี้ยนได้ขยายไปถึงชายฝั่งทะเลที่ห่างไกลออกไป ได้แก่ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันตก ไต้หวัน และญี่ปุ่น” (Chen Rongsan, 2001, p. 35)

ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฉินและฮั่นเป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยราชวงศ์ถัง ชาวจีนทางตอนเหนือจำนวนมากได้อพยพลงใต้เข้าสู่พื้นที่ตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน พวกเขาเชื่อมสัมพันธ์และรวมเข้ากับชาวฮกเกี้ยนและชาวเยว่ “ชาวฮกเกี้ยนไม่ปฏิเสธที่จะเปิดรับวัฒนธรรมการเพาะปลูกของชาวจีน และยังคงสืบทอดวัฒนธรรมชายฝั่งทะเลของตนไว้ไปพร้อมๆ กัน ขณะที่ชาวฮกเกี้ยนมุ่งหน้าพัฒนาการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิต พวกเขายังคงมุ่งหน้าเพิ่มศักยภาพการเดินเรือสู่มหาสมุทรอย่างแข็งขัน ทั้งยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจการค้าในเส้นทางเดินเรือตะวันออก และตะวันตก” (Zeng Shaocong, 1999, p. 44) อย่างไรก็ตาม การประมงและการขนส่งทางทะเลต้องอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นสภาพอากาศ ระดับน้ำทะเล ความสูงของคลื่น แรงลม และเงื่อนไขอื่นๆ ที่ล้วนมีอิทธิพลต่อการเดินเรือ ในช่วงเวลาที่เทคโนโลยีการต่อเรือและการเดินเรือยังล้าหลัง นักเดินเรือเดินทางข้ามทะเล หรือชาวประมงออกเรือไปหาปลาในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่จึงเสี่ยงไม่ได้ที่ต้องเผชิญหน้าต่อภัยพิบัติที่อาจจะนำมาซึ่งความไม่ปลอดภัยในชีวิต ชาวประมงเลือกใช้ชีวิตสดอ้อนวอนขอพรจากเทพเจ้าในการแก้ปัญหา นอกจากนี้ ภัยธรรมชาติจากท้องทะเลมักเกิดขึ้นในขณะที่มนุษย์ไม่ทันตั้งตัว มีพลังทำลายล้างที่น่ากลัว และบ่อยครั้งที่ชาวฮกเกี้ยนต้องประสบกับปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม พายุฝน ใต้ฝุ่น โรคระบาด เป็นต้น ชาวฮกเกี้ยนที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความเฉพาะตัวเช่นนี้ เพื่อที่จะใช้ชีวิตให้ปลอดภัย วิถีชีวิตพิธีกรรมพื้นบ้านที่สอดคล้องเหมาะสมจึงค่อยๆ ก่อตัวขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อรับมือกับภัยพิบัติที่ไม่อาจคาดเดาได้ ประเพณีสงกรานต์หรือการหลั่งน้ำจึงได้ถือกำเนิดขึ้น

3.2 ปัจจัยด้านนิเวศวิทยาจิตวิญญาณ

นิเวศวิทยาจิตวิญญาณ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิเวศวิทยาแห่งความเชื่อ นักวิจัยชาวสหรัฐอเมริกา เลสลี อี.สปอนเซล (Leslie E. Sponsel) กล่าวในหนังสือของเขาที่ชื่อนิเวศวิทยาจิตวิญญาณ: การปฏิวัติเงียบ (Spiritual ecology: a quiet revolution) ว่า นิเวศวิทยาจิตวิญญาณ “เป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงระหว่างศาสนา ความเชื่อทางจิตวิญญาณของมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มนุษย์ยำเกรงในคุณค่าของชีวิตตนเอง จึงสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกกับสิ่งแวดล้อม มิตรภาพและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อกัน แนวคิดนิเวศวิทยาจิตวิญญาณเสมือนเครื่องมือที่ใช้ในการป้องกันหายนะด้านระบบนิเวศในโลกได้” (Sponsel, 2012, p. 13)

พื้นที่ทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน ผืนทะเลมีได้เป็นเพียงแหล่งทรัพยากรพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวฮกเกี้ยนเท่านั้น ทะเลยังเป็นสถานที่ธรรมชาติที่เอื้อให้ผู้คนได้ปลดปล่อย

อารมณ์ เยียวยาความทุกข์ของผู้คนด้วย มากไปกว่านั้น ทะเลยังทำให้ผู้คนได้สัมผัสถึงดินแดนแห่งจินตนาการที่ไร้ขอบเขต ผู้คนทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยนต่างก็พึ่งพาหาสมุทรเพื่อดำรงชีวิต พวกเขาตระหนักเสมอว่า มหาสมุทรเป็นแหล่งที่มาของทรัพยากรอาหารมากมายที่ช่วยให้พวกเขาได้อุปโภค บริโภค และยังตระหนักเสมอว่า ผืนมหาสมุทรนี้ แฝงด้วยภัยพิบัติที่โหดร้ายเป็นภัยต่อพวกเขา ด้วยข้อจำกัดของยุคสมัย พื้นที่ และความสามารถ ณ ขณะนั้น บรรพบุรุษของชาวฮกเกี้ยนไม่สามารถเข้าใจและควบคุมมหาสมุทรได้ ส่งผลให้เกิดทั้งความยากแค้นและความหวาดกลัวขึ้นพร้อม ๆ กัน ความรู้สึกที่เกิดในจิตใจลักษณะนี้ ทำให้เกิดความเชื่อทางจิตวิญญาณว่า เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางทะเลต่าง ๆ อาจมีพลังลึกลับควบคุมอยู่ ความเชื่อในเรื่องลึกลับที่มองไม่เห็นได้ด้วยตาเปล่าเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในมหาสมุทร จึงก่อตัวเป็นความเชื่อเรื่อง “เทพเจ้าแห่งท้องทะเล” หลินกั๋วผิง (林国平) นักวิชาการชาวจีนได้กล่าวไว้ในบทความ เรื่อง “วิวัฒนาการความเชื่อเทพเจ้าแห่งท้องทะเลโบราณในมณฑลฮกเกี้ยน” ว่าราชวงศ์ซ่งเหนือและซ่งใต้มีเทพเจ้าท้องทะเล 15 องค์ ได้แก่ “เสียนอิงโหว (显应侯) เทพเตือนภัย (五瘟使者) เสียนฮุยโหว (显惠侯) หลิวเหมีย่น (柳冕) เทพเจ้ากวงจี หรือกวงจีหวัง (光济王) เทพเจ้าเจียงต้า หรือเจียงต้าเซิ่ง (江大圣) เทพเจ้าคงคา หรือส่วยเสิน (水神) เสี่ยหลิงฮุยเสียนโหว (协灵惠显侯) จงโย่วโหว (忠佑侯) เยี้ยจง (叶忠) ไป่หม่าเมี่ยว (白马庙) นายพลทั้งสิบแปด หรือสิบแปดนายพล (十八元帅) นายพลจู้ซุ่น หรือจู้ซุ่นเจียงจวิน (助顺将军) เทพเจ้าทงหย่วน หรือทงหย่วนหวัง (通远王) และเจ้าแม่ทักทิม หรือมาจู (妈祖)” (Lin Guoping, 2007, pp. 50-52) เทพเจ้าแห่งท้องทะเลทั้ง 15 องค์นี้ เป็นเทพารักษ์ปกป้องคุ้มครองชีวิตของผู้คน

ความยากแค้นต่อชีวิตและธรรมชาติเป็นที่มาของความเชื่อในเทพเจ้าแห่งท้องทะเลเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของผู้คน “หนึ่งในองค์ประกอบพื้นฐานของทุกศาสนา คือ การรับรู้ถึงการมีอยู่ของเทพเจ้า ซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้ด้วยประสาทสัมผัส หรือไม่สามารถเข้าใจด้วยเหตุผลได้” (Müller, 1989, pp. 25-26) องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของความรู้ทางศาสนา คือ การยอมรับว่าสิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถเข้าใจได้ด้วยความรู้สึก หรืออธิบายได้ด้วยเหตุผลทั้งหมด ดังนั้น ในการยอมรับเงื่อนไขเหล่านี้ การใช้ความรู้สึก และเหตุผลจึงไม่เพียงพอที่จะอธิบายปรากฏบางอย่างที่เกิดขึ้นต่อหน้าเรา แนวความคิดเรื่องการดำรงอยู่ของเทพเจ้าได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และได้แทรกซึมเข้าไปในชีวิตของผู้คน ความเชื่อทางจิตวิญญาณส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน ที่นำไปสู่การสร้างธรรมเนียมปฏิบัติและสืบทอดต่อกันจนกลายเป็นประเพณีในที่สุด

ในช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายของชาวฮกเกี้ยน พวกเขามีความเข้าใจเกี่ยวกับมหาสมุทรและตัวเองลึกซึ้งมากขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านไป สภาพความเป็นอยู่ของชาวฮกเกี้ยนต้องพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลเพื่ออุปโภค บริโภค มาเป็นเวลาช้านาน ความไม่รู้ในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความสามารถในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ยังไม่มากพอที่จะทำให้ผู้คนสามารถอธิบายทุกอย่างที่เกิดขึ้นรอบตัวพวกเขาได้อย่างเป็นเหตุ

เป็นผล ภัยธรรมชาติทางทะเลที่ทำให้ชาวฮกเกี้ยนสูญเสียทั้งชีวิต และทรัพย์สินจึงถูกอธิบายว่าเป็นการกระทำของเทพเจ้า เมื่อขาดความเข้าใจอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ในเรื่องนี้ พลังของเทพเจ้าจึงกลายเป็นวิธี หรือคำตอบที่ชาวฮกเกี้ยนนำมาใช้แก้ปัญหา และตอบข้อสงสัยที่เกิดขึ้นว่า เหตุใดธรรมชาติจึงโหดร้ายเช่นนั้น

ชาวฮกเกี้ยนตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับท้องทะเล พวกเขาดำรงชีวิตอย่างสมดุลกับธรรมชาติเพื่อหลีกเลี่ยงภัยพิบัติ สร้างความสุข และความเป็นอยู่ที่ดี (Müller, 1989, p. 22) ความรู้สึกเกรงกลัวในบุญคุณ หรือความรู้สึกยำเกรงถูกแสดงออกผ่านการกราบไหว้บูชา จนกลายเป็นอุดมการณ์ทางสังคม ความเชื่อทางศาสนาก็บังเกิดขึ้น ดังที่ Müller (1989, p. 22) กล่าวว่า “ศาสนาเป็นสัญชาตญาณทางจิตวิญญาณ” แนวคิดเรื่องการมีอยู่ของเทพเจ้าทำให้ชาวฮกเกี้ยนเชื่อและสืบทอดการบูชาเทพเจ้าแห่งท้องทะเล จิตวิญญาณของพวกเขาที่มีที่พึ่งจากการจัดพิธีส่งเรือมังกรหลวง ในขณะเดียวกัน ความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น และความสนใจต่อความเป็นไปในชะตากรรมของตัวเอง ทำให้พวกเขาแสดงความเคารพต่อเทพเจ้าผ่านการรู้จักควบคุมตนเอง รู้จักการยับยั้งชั่งใจ มีวินัยในตนเอง “สังคมมนุษย์จะต้องถูกจำกัดอย่างเข้มงวดโดยวัฏจักรแห่งธรรมชาติ การสวดมนต์เพื่อให้ชีวิตสงบสุข ให้มีอาหารการกินที่บริบูรณ์ ขจัดปัดเป่าโรคภัย และภัยพิบัติทางธรรมชาติ กลายเป็นเป้าหมายสูงสุดของการสวดขอพรในพิธีกรรมพื้นบ้านมาหลายพันปี” (Wu Bing'an, 2001, pp. 2-7) กล่าวได้ว่า พิธีส่งเรือมังกรหลวงเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความยำเกรงต่อธรรมชาติของกลุ่มชน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงบวกของผู้คนที่มีความเชื่อต่อธรรมชาติ เป็นประเพณีที่ก่อตัวขึ้นจากความเชื่อทางจิตวิญญาณที่มีต่อท้องทะเล นิเวศวิทยาจิตวิญญาณ หรือนิเวศวิทยาแห่งความเชื่อจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยของที่มาของประเพณีส่งเรือมังกรหลวง

3.3 ปัจจัยด้านนิเวศวิทยาสังคม

หนึ่งในปัจจัยที่ทำให้เกิดการก่อตัวของประเพณีพื้นบ้าน ได้แก่สภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาสังคม สภาพแวดล้อมทางนิเวศของสังคมเป็นแบบใดก็จะก่อให้เกิดประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมของกลุ่มชน หรือคติชนแบบนั้น กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ความต้องการของมนุษย์นำมาสู่การผลิตวัฒนธรรมประเพณีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความต้องการในการดำเนินชีวิตเป็นแบบใดก็จะทำให้เกิดขนบธรรมเนียมการดำเนินชีวิตแบบนั้น ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างศาสนา และความบันเทิงเข้าด้วยกัน ภายในงานมีการเชิดสิงโต เชิดมังกร ตีกลองและการแสดงอื่นๆ เรียกได้ว่าเป็นประเพณีที่ตีกักประเพณีหนึ่งในมณฑลฮกเกี้ยน ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงมีชีวิตชีวา และเต็มไปด้วยกิจกรรมที่เชื่อว่าเป็นวิธีการสื่อสารกับสิ่งที่มองไม่เห็น เป็นงานบุญที่เติมเต็มชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อหน่าย และสร้างสีสันให้กับชีวิตที่เคร่งเครียดของผู้คน พิธีส่งเรือมังกรหลวงที่ศักดิ์สิทธิ์ ยิ่งใหญ่แต่รื่นเริงและมีชีวิตชีวานี้ นำพาชีวิตของผู้คนให้หลุดออกจากชีวิตที่แสนวุ่นวายได้ชั่วขณะหนึ่ง กิจกรรมใน

งานประเพณีที่ทั้งสนุกสนานและน่าตื่นตาตื่นใจ ส่งผลให้ผู้คนที่สัมผัสถึงอาณาจักรแห่งความสุขทางใจ และได้สัมผัสถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าทางจิตวิญญาณ บรรยากาศของงานประเพณีเต็มเปี่ยมด้วยเสน่ห์อันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน

อย่างไรก็ดี เป็นข้อเท็จจริงที่ว่า การจัดพิธีสงฆ์หรือม้งกรหลวงต้องใช้ทรัพยากรทางการเงินและองค์ประกอบที่ต้องใช้วัสดุมากมาย แล้วเพราะเหตุใด ผู้คนจึงยังกระตือรือร้นกับการจัดพิธีกรรม แท้ที่จริงแล้ว นอกจากเหตุผลเรื่องความเชื่อแล้ว ความต้องการความ “รื่นรมย์” ในชีวิตก็เป็นเหตุผลสำคัญเช่นกัน งานฉลองรื่นเริง หรือเทศกาลฉลองรื่นเริงในบริบททางคติชนวิทยา มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องชื่อว่า ทฤษฎีงานรื่นเริง หรือทฤษฎีคาร์นิวัล (carnival theory) มิคฮาอิล บาคติน (Mikhail Bakhtin) นักปรัชญา และนักวรรณกรรมชาวรัสเซียเป็นผู้กล่าวถึงทฤษฎีนี้เป็นคนแรก ทฤษฎีงานรื่นเริง หมายถึง “การสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้ร่วมกิจกรรมในงานเทศกาลหรืองานประเพณี พวกเขามีระดับอารมณ์ผุดผ่องจากระดับทั่วไปที่คนในสังคมเคยชิน หรือมีภาษากายที่ผุดผ่องไปจากที่สังคมเคยพบเห็นอย่างไม่มีเหตุผล มักพบเห็นการสดงออกทางอารมณ์ลักษณะนี้ได้ในงานประเพณี หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นตามธรรมเนียมท้องถิ่น กริยาอาการที่แสดงออกอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่งดงามอ่อนช้อย ไม่อ่อนโยน เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์” (Zhao Shiyu, 1996, p. 183) ทฤษฎีคาร์นิวัลเน้นย้ำเรื่องการปลดปล่อยตัวเองเป็นการแสดงออกถึงความอิสระในชีวิต ช่วยให้ผู้คนระบายความต้องการที่ถูกผูกมัด หรืออดกลั้นไว้ออกมา ประเพณีที่แฝงด้วยความรื่นเริงตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ของผู้คน พิธีกรรมในงานประเพณีสงฆ์หรือม้งกรหลวงเปิดโอกาสให้ผู้คนที่แสดงอารมณ์อย่างอิสระ ให้ผู้คนที่สนุกสนานกับบรรยากาศอย่างเป็นธรรมชาติที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการแสดง การเต้นรำ ระหว่างพิธีกรรม ผู้คนสามารถผ่อนคลาย และเพลิดเพลินได้อย่างเต็มที่

งานประเพณีสงฆ์หรือม้งกรหลวงช่วยทลายกำแพงใจระหว่างกลุ่มชน สร้างมิตรภาพที่ดีในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก รวมถึงผู้คนที่อยู่ห่างไกล ไม่ว่าจะเป็นบุคคลสำคัญหรือคนธรรมดา พวกเขาล้วนมีส่วนร่วมอย่างสนุกสนานและเท่าเทียมกันโดยไม่ต้องคำนึงถึงสถานะหรือความแตกต่างของกันและกัน ความต้องการความรื่นรมย์ และสุนทรียภาพในชีวิตของคนในสังคมจึงถือเป็นอีกหนึ่งเหตุปัจจัยที่มาของประเพณีสงฆ์หรือม้งกรหลวง

4. แนวคิดคติชนวิทยาเชิงนิเวศที่สะท้อนผ่านประเพณีสงฆ์หรือม้งกรหลวง

นิเวศวิทยาทางธรรมชาติ นิเวศวิทยาจิตวิญญาณ และนิเวศวิทยาสังคมเป็นปัจจัย หรือที่มาของประเพณีสงฆ์หรือม้งกรหลวง กิจกรรมที่เชื่อว่าหากปฏิบัติแล้วจะทำให้ชีวิตราบรื่นปลอดภัยจากภัยอันตรายในการเดินเรือ และภัยธรรมชาติต่าง ๆ ประเพณีสงฆ์หรือม้งกรหลวงจึงมีการถือปฏิบัติและสืบทอดต่อกันเรื่อยมา จากการวิเคราะห์ประเพณีสงฆ์หรือม้งกรหลวง พบว่า มีแนวคิดเชิงนิเวศ

ที่สะท้อนผ่านประเพณีแฝงอยู่ ทั้งความยำเกรง และความรักที่มนุษย์มีต่อท้องทะเล ความตระหนักรู้ที่จะดูแลรักษาสິงมีชีวิตใต้ท้องทะเล เราสามารถเห็นจิตวิญญาณที่ตระหนักรู้ถึงความสำคัญของระบบนิเวศของชาวฮกเกี้ยนผ่านประเพณีส่งเรือมังกรหลวงได้ คติชนเชิงนี้ไว้ในประเพณีส่งเรือมังกรหลวง คือ วัธีจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาการเอาชีวิตรอดที่รุ่มรวยของมนุษย์

4.1 การใช้ชีวิตอย่างกลมกลืน: ปฏิบัติตามวัฏจักรธรรมชาติ

วงจรของสรรพสิ่งในธรรมชาติมีความสม่ำเสมอในตัวเอง ระบบนิเวศทางธรรมชาติ มีผลอย่างมากต่อการอยู่รอดของมวลมนุษย์ การปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เป็นวิธีการพื้นฐานของมวลมนุษย์ในการรักษา และพัฒนาความสมดุลของมนุษย์และธรรมชาติในระบบนิเวศ

แนวคิดวัฒนธรรมจีนดั้งเดิมที่มีมาช้านานของเล่าจื๊อ (老子) เรื่อง “สรรเสริญธรรมชาติ” (崇尚自然) และ “เรียนรู้อาณาจักรธรรมชาติ” (师法自然) เล่าจื๊อ กล่าวไว้ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง (道德经) ว่า “มนุษย์เอากฎของเขามาจากโลก โลกเอากฎของมันมาจากสวรรค์ สวรรค์เอากฎของมันมาจากเต๋า กฎของเต๋า คือ สิ่งธรรมชาติที่มันเป็น” (人法地、地法天、天法道、道法自然) (Ren Farong, 2012, p. 61) อธิบายได้ว่า บทสรุปแบบรวมศูนย์ของสวรรค์และมนุษย์ คือ สภาพที่เป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง กล่าวคือ เพื่อความอยู่รอด มนุษย์ควรเชื่อฟัง และเคารพกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ธรรมชาติบนโลกหล่อเลี้ยงทุกสรรพสิ่ง เป็นบ้านของสิ่งมีชีวิต และมวลมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมีความเท่าเทียมกัน เป็นองค์รวม และมนุษย์ไม่มีสิทธิ์ที่จะอยู่เหนือธรรมชาติ หรือทำลายธรรมชาติได้ตามต้องการ ผู้คนอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิตจึงต้องปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ เพราะในท้ายที่สุด สรรพสิ่งจักหวนคืนสู่ธรรมชาติ มนุษย์มีอาจจะละเมิดกฎของธรรมชาติข้อนี้ไปได้

การจัดประเพณีตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้ในแต่ละปี เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเคารพต่อกฎเกณฑ์ธรรมชาติ Fujian Daily (2021) “ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงจัดขึ้นในพื้นที่ หรือศาสนสถานที่เกี่ยวข้อง เมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือเริ่มปกคลุมพื้นที่” (ย่อหน้าที่ 4) การเดินเรือจะสะดวกและปลอดภัยยิ่งขึ้นเมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน ถือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการนำเรือออกจากฝั่ง บรรพบุรุษชาวฮกเกี้ยนมีความสามารถในการทำความเข้าใจธรรมชาติของมหาสมุทรที่จำกัด พวกเขาใช้ชีวิตในลักษณะผันแปรตามธรรมชาติ ตามกระแสน้ำตามกระแสนลมของมหาสมุทร เมื่อวิถีชีวิตถูกจำกัดโดยปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้ทำให้บรรพบุรุษของชาวฮกเกี้ยนรู้สึกถึงความไม่สำคัญและความอ่อนแอของตัวเอง ดังนั้น การเชื่อฟังธรรมชาติจึงแสดงออกผ่านพิธีกรรมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังเพลง “ส่งเรือมังกร” ที่มีเนื้อร้องว่า “ท้องฟ้ามีดครีมนกกระหน่ำ ปล่อยเรือมังกรหลวงออกทะเล ชายหนุ่มออกเรือหาปลา หญิงสาวเฝ้าเรือหลวงเพื่อสิริมงคล หนึ่งส่งเงิน

ทองทรัพย์สมบัติ สองตระเตรียมเครื่องบูชาให้บริบูรณ์ สามเทพารักษ์ต่างมาคุ้มครอง” (Peng Weibin, 2016, p. 30) แม้ว่าชาวฮกเกี้ยนจะบูชาเทพเจ้าแห่งท้องทะเล และเทพเจ้าอื่นๆ ด้วยความเกรงกลัวต่อธรรมชาติ และอธิบายความสัมพันธ์ลึกลับระหว่างมนุษย์กับทะเลด้วยความเชื่อเรื่องเทพเจ้าอ่องเอี้ยะ แต่เมื่อชาวฮกเกี้ยนรู้ว่ามหาสมุทรไม่ได้สนองแต่ความต้องการของผู้คน แต่ก็มีวัฏจักรของตัวเอง ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงจึงมีบทบาทในการส่งเสริมให้คนตระหนักถึงคุณค่าของระบบนิเวศที่มนุษย์ต้องพึ่งพาและใช้ประโยชน์ ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงเน้นย้ำว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ชาวฮกเกี้ยนมีทัศนคติที่ถ่อมตน และเกรงขามต่อความยิ่งใหญ่ของผืนทะเล ในสายตาของพวกเขา ทะเลไม่ใช่โลกที่ไร้ชีวิต แต่เป็นโลกแห่งความฝันที่เต็มไปด้วยเทพเจ้า ชาวฮกเกี้ยนเชื่อว่า ทะเล คือ ธรรมชาติที่ควบคุมโดยเทพเจ้าอ่องเอี้ยะ ผู้บันดาลทั้งสุขและทุกข์มาสู่ผู้คนด้วยวิธีการต่างๆ ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ถูกจัดขึ้นเพื่อขจัดโรคภัย และภัยอันตรายทางทะเลต่างๆ เป็นการแสดงออกถึงความหวังของผู้คนที่ปรารถนาให้ท้องฟ้าไม่แปรปรวน อาจกล่าวได้ว่า ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงเป็นการแสดงออกถึงความอ่อนน้อมผ่อนตาม การเอาใจ ด้วยแรงปรารถนาของผู้คนที่ต้องการอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติด้วยใจอันบริสุทธิ์

4.2 ความยำเกรงต่อ “ชีวิต”: ชะตากรรมร่วมของมนุษย์และธรรมชาติ

ตั้งแต่สมัยโบราณ การรักษาชีวิตให้อยู่รอดเป็นประเด็นที่มนุษย์ตระหนักและให้ความสำคัญ ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงสะท้อนความยำเกรงต่อ “ชีวิต” และธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อชะตากรรมของมนุษย์

ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง เป็นวิธีประกอบความดีรูปแบบหนึ่งของชาวฮกเกี้ยน เป็นพิธีที่จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเทพเจ้าอ่องเอี้ยะ และวิญญาณของผู้ที่เสียชีวิตจากภัยพิบัติทางทะเล เช่น เรืออัปปาง การถูกโจมตีจากโจรสลัด และการสู้รบทางเรือ เป็นต้น สำหรับวิญญาณเหล่านี้ ชาวฮกเกี้ยนถือว่าพวกเขาเป็น “เพื่อนสนิท” ที่ยังมีชีวิต และมีวาสนาที่ได้อยู่ร่วมพิธีบูชาเทพเจ้าอ่องเอี้ยะด้วยกัน ชาวฮกเกี้ยนเชื่อว่า ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เป็นรูปแบบหนึ่งของการลงโทษจากเทพเจ้าอ่องเอี้ยะ พวกเขาจึงต้องพยายามประกอบความดีเพื่อขอพรจากเทพเจ้าให้มาช่วยฟื้นฟูธรรมชาติ ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงถูกจัดขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านได้อธิษฐานขอพรจากเทพเจ้าอ่องเอี้ยะในนามตัวแทนเง็กเซียนฮ่องเต้ และเชิญท่านเสด็จมาตรวจตราพื้นที่ อาศัยพลังบารมีของท่านในการนำพา “เพื่อนสนิท” สู่ภพภูมิที่ดี และบันดาลให้ธรรมชาติมีสภาพที่เอื้อต่อการดำรงชีพด้วยความช่วยเหลือจากพลังอันศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า ชีวิตของผู้คนจะมีความมั่นคง สามัคคี และประชาชนจะดำเนินชีวิตอย่างปลอดภัยและมีความสุข

หลังจากพิธีกรรมในประเพณีส่งเรือมังกรหลวงเสร็จสิ้นลงแล้ว ตามความเชื่อของชาวฮกเกี้ยน “เพื่อนสนิท” ที่ต้องโดดเดี่ยวในมหาสมุทรล้วนได้รับความช่วยเหลือให้เป็นอิสระ และเดินทางไปในภพภูมิที่เหมาะสม ความเชื่อนี้ สะท้อนจิตวิญญาณของชาวฮกเกี้ยนที่เคารพ และ

ย่าเกรงต่อคุณค่าของชีวิต “เพราะสวรรค์และโลกเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง มนุษย์ คือ วิญญาณของสรรพสิ่ง” (Mencius, 2009, p. 247) สรรพสิ่งในโลก ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความที่สุด และหากสูญเสียซึ่งเลือดเนื้อแล้ว ก็เปรียบเสมือนสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ชาวฮกเกี้ยนถือว่า “เพื่อนสนิท” และมหาสมุทรต่างเป็นสิ่งมีชีวิต การที่ชาวฮกเกี้ยนให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของธรรมชาติในระบบนิเวศ การตระหนักคุณค่าในระบบนิเวศของพวกเขา เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า พวกเขาย่าเกรงต่อต่อคุณค่าของชีวิตนั่นเอง วิถีชีวิตของชาวฮกเกี้ยนพึ่งพาธรรมชาติทางทะเลเป็นสิ่งสำคัญ พวกเขาให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลระหว่างธรรมชาติ และตัวเอง หากมองในทางกลับ สิ่งที่ชาวฮกเกี้ยนปฏิบัติต่อธรรมชาติก็เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน เพราะพวกเขาต้องการตอบสนองความต้องการของตัวเองจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลให้ได้มากและยาวนานที่สุด

ในปัจจุบัน วิธีที่มนุษย์จัดการความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับธรรมชาตินั้นหลากหลาย นอกจากการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยอาศัยความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเป็นแรงผลักดันเฉกเช่นประเพณีส่งเรือมังกรหลงแล้ว การลดกิจกรรมที่ส่งผลเสียต่อมหาสมุทร การใช้ทรัพยากรในทางที่สมเหตุสมผล และรู้คุณค่า ก็เป็นวิธีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมวิธีหนึ่งเช่นกัน เมื่อธรรมชาติพูดไม่ได้แต่เปลี่ยนแปลงในทุกวัน มนุษย์ผู้ย่าเกรงต่อ “ชีวิต” และมีความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มีที่สิ้นสุดจึงเข้าใจ และตระหนักด้วยตัวเองว่า ชะตากรรมของพวกเขา และชะตากรรมของธรรมชาติ มีจังหวะเดินหน้า หรือถอยหลังไปพร้อมกัน

5. คุณค่าของประเพณีส่งเรือมังกรหลงในบริบทคติชนวิทยาเชิงนิเวศ

5.1 กำหนดเงื่อนไข มาตรฐานความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ

คติชนเกิดขึ้นพร้อมมลมหายใจของมนุษย์ คติชน เป็นเสมือนเครื่องมือในการพัฒนาและสืบทอดประเพณี และวัฒนธรรม ที่กล่าวเช่นนั้นก็เพราะกิจกรรมเชิงคติชนมีรูปแบบปฏิบัติให้มนุษย์มีแนวทางในการปฏิบัติตาม ผู้คนมักจะปฏิบัติตามขั้นตอน และรูปแบบที่กำหนดไว้เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมเชิงคติชน รูปแบบที่ถูกวางไว้ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกระหว่างประกอบพิธีกรรมมีลักษณะตายตัว พฤติกรรมเหล่านี้ควบคุมจิตวิญญาณ และความรู้สึกในใจของพวกเขาเองโดยไม่รู้ตัว “รูปแบบที่กำหนดขึ้นของกลุ่มชน ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยมทางจริยธรรม และมารยาทต่าง ๆ เมื่อก่อตัวขึ้นแล้ว จักมีพลังอำนาจในการควบคุมพฤติกรรม ภาษา และจิตวิทยาของผู้คน” (Zhong Jingwen, 1998, p. 1) กล่าวได้ว่า คติชนวิทยาได้ควบคุมพฤติกรรมของผู้คนด้วยพลังแห่งความเคยชิน เสมือนมือที่มองไม่เห็น

การก่อตัวขึ้นของประเพณีส่งเรือมังกรหลง ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าแห่งท้องทะเล เทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ และวิญญาณผู้เสียชีวิต หรือ “เพื่อนสนิท” ฯลฯ มีความเชื่อมโยงกับการต้องการ

มีชีวิตรอดของชาวฮกเกี้ยน พวกเขายำเกรง และสรรเสริญในการมีอยู่ของเทพเจ้าแห่งท้องทะเล เทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ และ “เพื่อนสนิท” สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อจิตใจ และความรู้สึก พิธีอัญเชิญเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ พิธีบูชากราบไหว้ขอพรจากเทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ การแห่ขบวนเรือมังกรหลวงรอบพื้นที่พิธีเชิญวิญญาณ “เพื่อนสนิท” มาตามขบวนเรือมังกรหลวงที่เทพเจ้าอ๋องเอี้ยะประทับอยู่ ขั้นตอนในงานพิธีเหล่านี้สะท้อนจิตวิญญาณวัฒนธรรม และอุดมการณ์ของผู้คนในตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน ตัวอย่างเช่น ในงานประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ผู้คนต่างมาร่วมงานอย่างสมัครสมานสามัคคี ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น นอกจากนี้ ชาวฮกเกี้ยนยังถือว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางทะเล คือ สิ่งมีชีวิตเนกเซนเดียวกับมนุษย์ เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการการดูแลเอาใจใส่ด้วยความรัก กล่าวได้ว่า ประเพณีพื้นบ้านเชิงนิเวศรูปแบบนี้ ส่งผลเชิงบวกต่อธรรมชาติ ดีกรอบให้ผู้คนในตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยนปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างอยู่ในกรอบโดยไม่รู้ตัว ตัวอย่างเช่น เพราะการบูชาเทพเจ้าแห่งทะเล ทำให้ท้องทะเลที่เดิมที่เป็นเพียงแหล่งธรรมชาติทั่วไป กลายมามีกลิ่นไอที่แฝงด้วยความศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้ผู้คนไม่กล้าแสวงหาผลประโยชน์ที่เกินควรจากท้องทะเล เพราะกลัวว่าอาจถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ เช่น ไม่ออกเรือจับปลานอกฤดูกาล เพื่อรักษาความสมดุลให้ระบบนิเวศทางทะเล การนับถือบูชาเทพเจ้าของผู้คน นอกจากเป็นไปเพื่อความสุขทางใจแล้ว ยังนับว่าเป็นการรักษาทรัพยากรทางทะเลที่มีประสิทธิภาพด้วย รัฐบาลท้องถิ่นมณฑลฮกเกี้ยน Fujian Provincial People's Government (2022) รายงานว่า “สภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาในน่านน้ำชายฝั่งมณฑลฮกเกี้ยนยังคงมีความสมบูรณ์ 85.2% ของคุณภาพน้ำทะเลบริเวณชายฝั่งอยู่ในระดับดี” (ย่อหน้าที่ 3) ตัวอย่างนี้ เป็นเพียงผลดีบางส่วนที่เกิดจากผลของการบูชาเทพเจ้าแห่งท้องทะเลตามความเชื่อของกลุ่มชนในพิธีส่งเรือมังกรหลวง

บางครั้ง การใช้แนวคิดเรื่องเทพเจ้า และสิ่งลี้ลับต่าง ๆ เพื่อกำหนดเงื่อนไข มาตรฐานความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์กลับให้ผลดีมากกว่าแนวคิดที่สามารถอธิบายได้ด้วยวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ ยังมีผลต่อจิตใจ ทำให้ผู้คนดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขสบายใจ ที่สำคัญเหนือเหตุผลอื่นคือ ความต้องการของมนุษย์ที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่จำกัด จึงเป็นที่แน่นอนว่า ผู้คนเลือกที่จะปกป้องระบบนิเวศทางทะเลตามชนบทที่สืบทอดมาโดยไม่จำเป็นต้องมีกฎหมาย หรือข้อบังคับใช้ใดใด

การกำหนดพฤติกรรมของผู้คนด้วยความเชื่อเรื่องเทพเจ้า บางครั้งมีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการของมนุษย์เองเสียด้วยซ้ำ ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงได้ถูกรวมเข้ากับชีวิตของผู้คนอย่างละเอียดอ่อน พลังของเทพเจ้ามีผลต่อการยับยั้งพฤติกรรมของผู้คนที่คิดจะทำลายระบบนิเวศทางทะเล พลังที่มองไม่เห็นในประเพณีส่งเรือมังกรหลวงได้ทำหน้าที่รักษาสมดุลของสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาไว้ได้ดีในระดับหนึ่ง

5.2 กระตุ้นจิตสำนึกของมนุษย์ในการปกป้องระบบนิเวศ

ชาวฮกเกี้ยนเชื่อว่าการจัดประเพณีส่งเรือมังกรหลวง เป็นช่องทางในการสื่อสาร แสดงความรู้สึกรักของพวกเขากับเทพเจ้า การจัดประเพณี จัดขึ้นตามกำลังความสามารถ และไม่ผิดศีลธรรม อย่างไม่ก็ติ เมื่อกิจกรรมใดถูกเรียกว่า “ประเพณี” แล้ว ย่อมตีความได้ว่า รูปแบบการปฏิบัติ หรือการแสดงออกที่เกี่ยวข้องในประเพณีนั้น ได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนหมู่มากเพราะฉะนั้น หากชาวฮกเกี้ยนยังคงสืบทอดประเพณีส่งเรือมังกรหลวงไม่ให้สูญหาย ก็ถือได้ว่าพวกเขาได้ กลายเป็นผู้พิทักษ์ปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และปกป้องระบบนิเวศในท้องถิ่นอย่างโดยรู้ตัว และไม่รู้ตัว ตัวอย่างเช่น ระหว่างการสร้างเรือมังกรหลวง เพื่อไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านเปลี่ยน “เรือแบบเดิมที่ทำจากไม้และเหล็ก เป็นเรือกระดาษที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้” (Zheng Yong, 2018, p. 38) นับเป็นวิธีการที่ประหยัด และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ หลังจากพิธีเซี่ยงตวงวิญญาณ “เพื่อนสนิท” แล้ว อาหารที่ใช้เช่น ไห้ว ทั้งอาหารที่ปรุงสุก และอาหารดิบ อาหารทั้งหมดถูกนำไปบริโภค มีไช “นำข้าวสาร น้ำมัน เกลือ และของใช้ใน ชีวิตประจำวันทั้งหมดที่วางอยู่บนเรือทิ้งลงทะเล” (Guo Lingxiang, 2019, p. 28) นอกจากนี้ ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงยังแฝงด้วยนัยการปกป้องระบบนิเวศที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน กล่าวคือ การอาศัยความเชื่อ และความศรัทธาของกลุ่มชนที่มีต่อเทพเจ้ามาเป็นกุศโลบายสำคัญในการสร้าง จิตสำนึกของผู้คนให้ตระหนักว่า สรรพสิ่งในธรรมชาติมีชะตากรรมร่วมกัน การจัดงานประเพณี ส่งเรือมังกรหลวงเมื่อถึงช่วงเวลาช่วยตอกย้ำให้ผู้คนถือเอาทุกสิ่งในธรรมชาติมาเป็นเป้าหมาย ที่จะต้องดูแลรักษา นอกจากนี้ การสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น ก็ถือเป็นการกระตุ้น และปลูกฝัง จิตสำนึกรักษาระบบนิเวศให้กับผู้คน ทำให้ผู้คนตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไม่เห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาดูแลสรรพสิ่งด้วยความห่วงแหน โดยปฏิบัติตามจริยธรรมทาง นิเวศวิทยา เห็นได้ชัดว่า ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงมีส่วนในการยกระดับ และกระตุ้นจิตสำนึก ของผู้คนในการปกป้องระบบนิเวศให้ดีขึ้น

6. บทสรุป และข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ประเพณีพื้นบ้านของชาวฮกเกี้ยนที่อาศัย อยู่ในพื้นที่ทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยนจากมุมมองของคติชนวิทยาเชิงนิเวศ งานวิจัยชิ้นนี้ เริ่มจากการนำเสนอที่มาของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในบริบทคติชนวิทยาเชิงนิเวศ จากนั้น นำเสนอแนวคิดทางคติชนวิทยาเชิงนิเวศที่สะท้อนผ่านประเพณี ทำ्यสุดได้นำเสนอคุณค่าของ ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงในบริบทคติชนวิทยาเชิงนิเวศ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

ประการแรก ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง มีต้นกำเนิดมาจากการปรับตัว และสร้างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของผู้คน จากการศึกษาที่มาของประเพณีส่งเรือมังกรหลวงด้วยแนวคิดคติชนวิทยาเชิงนิเวศ พบว่า ชีวิตของชาวฮกเกี้ยนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางตอนใต้ของมณฑล มินีเวศวิทยาธรรมชาติ ได้แก่ พื้นที่ชายทะเล ยังมีองค์ประกอบของนิเวศวิทยาจิตวิญญาณ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าแห่งท้องทะเล เทพเจ้าอ๋องเอี้ยะ ผวนกับความต้องการเชิงนิเวศวิทยาสังคม ได้แก่ ความต้องการความสนุกสนานรื่นเริงในชีวิต ทั้งนิเวศวิทยาธรรมชาติ นิเวศวิทยาจิตวิญญาณ และนิเวศวิทยาสังคม รวมสามปัจจัยที่ผวนกลมรวมเป็นหนึ่งเดียวจนเกิดเป็นประเพณีส่งเรือมังกรหลวงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ประการที่สอง หากกล่าวว่า จุดมุ่งหมายของแนวคิดคติชนวิทยาเชิงนิเวศ คือ การศึกษาเพื่อเรียนรู้แนวทางการใช้ชีวิตของกลุ่มชนที่มีความกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศ เพื่อเป็นแบบจำลองให้ผู้คนได้เรียนรู้แล้วนำไปปรับใช้ในวิถีชีวิตของตน จากการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีส่งเรือมังกรหลวง พบแนวคิดทางคติชนวิทยาเชิงนิเวศที่สะท้อนผ่านประเพณีที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การใช้ชีวิตอย่างกลมกลืน: ปฏิบัติตามวัฏจักรแห่งธรรมชาติ และความยำเกรงต่อ “ชีวิต” ตระหนักถึงชะตากรรมที่มีร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ทั้งสองแนวคิดที่สะท้อนผ่านประเพณีส่งเรือมังกรหลวงนี้ ถือเป็นแบบจำลองที่สอดคล้องกับอุดมคติของคติชนวิทยาเชิงนิเวศ กล่าวได้ว่า ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงเป็นแบบจำลองที่ความกลมกลืนระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคม เป็นแบบจำลองให้ผู้คนได้เรียนรู้แล้วนำไปปรับใช้ได้

ประการสุดท้าย ความเชื่อทางจิตวิญญาณเรื่องเทพเจ้าได้หลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าที่แฝงอยู่ในประเพณี เป็นกุศโลบายที่ส่งผลดีต่อการสร้างจิตสำนึกที่ดีเรื่องธรรมชาติให้กับผู้คน ประเพณีส่งเรือมังกรหลวงมีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้ผู้คนตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ ทั้งยังส่งเสริมให้ผู้คนปฏิบัติตามจริยธรรมทางนิเวศวิทยา และร่วมมือกันอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาอย่างมีสติ

6.2 ข้อเสนอแนะ

คุณค่าเชิงนิเวศวิทยาที่แฝงในประเพณีส่งเรือมังกรหลวง ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา นั้นสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของแนวคิดคติชนวิทยาเชิงนิเวศที่เน้นย้ำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และสังคม เป็นแนวคิดที่ทำให้ผู้คนได้รู้จักคิด และทบทวนหน้าที่ของตนเอง ในฐานะประชากรโลกที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ซึ่งในประเทศไทยเรา ก็สามารถนำแนวคิดการศึกษาคติชนด้วยบริบทเชิงนิเวศวิทยานี้ มาปรับใช้ในการศึกษาคติชนไทยได้ เพราะนอกจากจะให้มุมมองใหม่ ๆ ด้านวิชาการแล้ว ยังมีคุณค่าต่อการผลักดันการสร้างอารยธรรมทางนิเวศวิทยาในประเทศไทยด้วย

เอกสารอ้างอิง/References

- คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2543). *เกณฑ์การถ่ายถอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักษรวิธีไทย*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธัญญา สังขพันธานนท์, และ ลาวัญย์ สังขพันธานนท์. (2561). คติชนสี่เขียว: การศึกษาคติชนวิทยาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ. *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 24(3), 3-30.
- Müller, F. M. (2020). *Lectures on the Origin and Growth of Religion as Illustrated by the Religions of India*. Delivered in the chapter house, Westminster Abbey.
- Sponsel, L. E. (2012). *Spiritual Ecology: A Quiet Revolution*. Praeger.
- UNESCO. (2020). *Ong Chun/Wangchuan/Wangkang ceremony, rituals and related practices for maintaining the sustainable connection between man and the ocean*. <https://ich.unesco.org/en/RL/ong-chun-wangchuan-wangkang-ceremony-rituals-and-related-practices-for-maintaining-the-sustainable-connection-between-man-and-the-ocean-01608?RL=01608>
- 蔡亚约. (1937). *闽台送王船*. 鹭江出版社, 12.
- 陈榕三. (2001). 闽台航运史的史料探索. *现代台湾研究*(06), 35-39.
- 福建日报. (2021). *遗世“船”说*. https://fjrb.fjdaily.com/pc/con/202112/30/content_146763.html
- 福建省人民政府. (2011). *生态“优生”再交新答卷*. http://www.fujian.gov.cn/zwgk/ztzl/gjcgxgg/dt/202206/t20220601_5923074.htm
- 郭凌翔. (2019). “互联网”+ 背景下非遗文化的多元化传承——以“闽台送王船”民俗活动为例. *福建史志*(02), 28.
- 郭学松, 陈上越 & 吴祖会. (2016). 乡土社会仪式中的身体运动研究. *南京体育学院学报(社会科学版)*(02), 22-28.
- 江帆. (2003). *生态民俗学*. 黑龙江人民出版社, 16-17.
- 姜守诚. (2011). 明代《武陵竞渡略》检视闽台“送王船”习俗的历史传统. *世界宗教研*(04), 75-87.
- 李玉昆. (2021). 泉州富美宫“金庆顺”号王船文件解读. *闽台缘*(04), 34-40.
- 廖大珂. (2011). *略论厦门的“送王船”信仰*. 鹭江出版社, 239-245.
- 林国平. (2007). 福建古代海神信仰的发展演变. *福建省首届海洋文化学术研讨会论文集*, 254-264.
- 孟子等. (2009). *四书五经*. 中华书局, 247.

- 牛庆燕. (2010). 重建生态平衡:自然生态—社会生态—精神生态. *中国石油大学学报(社会科学版)* (02), 77-81.
- 彭维斌. (2016). 从厦门港“送王船”习俗看海洋文化遗产的当代价值与保护利用. *福建文博*, 29-30.
- 任法融. (2012). *道德经释义*. 东方出版社, 61.
- 人民网. (2020). 非遗项目王船制造技艺漫谈.
<http://fj.people.com.cn/n2/2020/0318/c181466-33885914.html>
- 乌丙安. (2001). *民俗文化新论*. 辽宁大学出版社, 2-7.
- 徐兢. (1937). *宣和奉史高丽图经*. 商务印书馆, 119.
- 徐庆红. (2006). 从闽台地区“送王船”习俗看社会的历史记忆功能——以厦门海沧区新垵村为个案. *闽台文化交流*(04), 93-97.
- 杨嗣昌撰、梁颂成辑校. (2005). *杨嗣昌集·附录二*. 岳麓书社, 1468-1479.
- 野木宽一. (1987). *生态民俗学序说*. 白水社, 17.
- 曾少聪. (1999). 闽南地区的海洋民俗. *中国社会经济史研究*(04), 44-48.
- 张燮. (1610). *东西洋考* (共十二卷). 明万历四十六年 (1610) 王起宗刊本. 216.
- 赵世瑜. (1996). 中国传统庙会中的狂欢精神. *中国社会科学*(01), 183-196.
- 郑镛. (2018). 闽南送王船琐谈. *闽台缘*(02), 35-39.
- 中国新闻网. (2021). “送王船”列入人类非物质文化遗产代表作名录.
<http://www.fj.chinanews.com.cn/news/2021/2021-07-13/487270.html>
- 钟敬文. (1998). *民俗学概论*. 上海文艺出版社, 1.
- 朱鹏. (2021). 宗教人类学视野下送王船仪式研究. *红河学院学报*(05), 60-64.